Голові разової спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії
(ID PhD 17116)
Запорізького національного університету
докторці наук із соціальних комунікацій,
професорці кафедри соціальних
комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету
БЕРЕЗЕНКО Віті Віталіївні

ВІДГУК
офіційного опонента Зикун Наталії Іванівни
на дисертацію Сарапій Мар'яни Миколаївни
«Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 061 «Журналістика» (галузь знань 06 – «Журналістика»)

Актуальність теми дослідження. Дисертація Мар'яни Сарапій «Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни» присвячена одній із найбільш суспільно значущих проблем сучасного українського гуманітарного простору – формуванню, збереженню та поширенню історичної пам'яті в умовах повномасштабної війни.

Актуальність обраної теми не потребує додаткового обґрунтування. Адже йдеться про те, як суспільство переживає свою історію, як зберігає пам'ять про пережите і, зрештою, як формує уявлення про себе та своє майбутнє. Російсько-українська війна актуалізувала питання історичної тяглості української державності, національної ідентичності, збереження культурної спадщини та протидії імперським інтерпретаціям минулого. Водночас вона стала часом творення нової пам'яті про події, свідками й учасниками яких є сучасники. Документування воєнного досвіду, фіксація людських втрат, створення цифрових архівів, меморіальних платформ і персоналізованих історій уже сьогодні визначають те, як українське суспільство осмислюватиме пережите. Відтак дослідження меморіалізації історичної пам'яті в умовах російсько-української війни виходить далеко за межі суто наукової проблематики.

Особливого значення в цьому контексті набуває діяльність медіа. Тому звернення авторки до проблеми медіатизації історичної пам'яті є своєчасним і науково виправданим. Дослідження перебуває на перетині

журналістикознавства, соціальних комунікацій, memory studies і цифрових студій, що відповідає сучасним тенденціям розвитку гуманітарного знання.

Добре, що за тему береться дослідниця, глибоко занурена в неї, про що, зокрема, свідчить активна медійна діяльність М. Сарапій (зокрема, авторські телепроєкти на історичну тематику «Місто – Україна», «Істфакт» на каналі «МТМ», м. Запоріжжя) та її виразна громадянська позиція.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Матеріали й результати дисертації органічно інтегровані в науково-дослідну роботу кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету, присвячену розвитку соціальних комунікацій, кризовим комунікаціям та дискурсу деколонізації в умовах війни. Широкий спектр участі здобувачки у фундаментальних і прикладних проєктах підтверджує високу актуальність обраного напряму, а також практичну значущість і вагомість отриманих наукових результатів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Переконливість результатів дисертації М. Сарапій визначається глибоким знанням наукового осмислення феномену історичної пам'яті й комплексним аналізом його конкретних медіакомунікаційних проявів в українському цифровому медійному середовищі

Дисертація має логічну й послідовну структуру, що забезпечило досягнення мети дослідження. Інформативний Вступ чітко окреслює методологічну базу, актуальність і наукове значення роботи, підтверджені обґрунтованим добором методів аналізу. Основні положення дисертації є аргументованими, а розділи логічно доповнені теоретико-прикладними узагальненнями.

Мета дисертації відповідає заявленій проблематиці і поєднує два взаємопов'язані компоненти: виявлення тенденцій, форм, каналів і соціальнокомунікаційних механізмів медіатизації історичної пам'яті та визначення ролі цифрових медіа й меморіальних платформ у сучасній культурі пам'яті. Шість *дослідницьких завдань* корелюють із метою і послідовно її конкретизують.

Об'єкт сформульовано досить широко – як феномен медіатизації історичної пам'яті на прикладі значної кількості різнотипних суб'єктів і платформ. *Предметом* дослідження є прояви, напрями та комунікаційні формати медіатизованої історичної пам'яті як соціокультурного чинника формування колективної історичної пам'яті в умовах російсько-української війни станом на 2026 рік.

Доказова база дисертації різнорівнева й репрезентативна. Текст дисертації засвідчує, що в основі дослідження великий обсяг фактологічних даних, який охоплює різні рівні медіатизації історичної пам'яті. Авторка залучає матеріали офіційних сайтів інституцій пам'яті – Українського інституту національної пам'яті, Національного музею Голодомору-геноциду, Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр». Значний масив становить контент загальнонаціональних медіа («Українська правда», «Babel», «Еспресо», «НВ», «24 канал», «Лівий берег»). Різноплановим і переконливим є регіональний вимір. Окремий сегмент емпіричної бази – Платформа пам'яті «Меморіал», її сторінки у фейсбуці, інстаграмі й тік-тоці, персональні сторінки медіаактивістів. Важливу для узагальнення інформацію отримано завдяки онлайн-опитуванню 403 респондентів, проведеному в березні-травні 2026 року.

Методологічний апарат дисертації релевантний складності та міждисциплінарному характеру предмета дослідження, авторкою професійно й доречно застосовано загальнонаукові і спеціальні методи. Особливо продуктивним вважаємо поєднання кейс-стаді (для визначення специфіки роботи цифрових меморіальних платформ в умовах війни), моделювання (для створення моделі медіатизації історичної пам'яті) та онлайн-опитування (доповнило аналіз виробництва й поширення меморіального контенту перспективою його споживача).

Заслуговує на схвалення розгляд історичної пам'яті як динамічного комунікаційного процесу, у якому взаємодіють інституції пам'яті, журналістика, цифрові платформи, соціальні мережі та аудиторія. Це забезпечило внутрішню цілісність дослідження і дає підстави вважати сформульовані авторкою положення й висновки достатньо аргументованими.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація має чітку та збалансовану структуру, що відповідає академічним вимогам і забезпечує виконання поставлених завдань. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список літератури (із 187 джерел) та додатки (8). Загальний її обсяг 232 сторінки, із яких 177 – основний текст.

У Розділі 1 «*Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження медіатизації історичної пам'яті*» авторка звертається до концептів колективної та історичної пам'яті, систематизує теоретичні засади медіатизації, окреслює вплив цифрового повороту на сучасні практики збереження й поширення минулого.

Теоретичну основу авторських викладок і суджень становлять праці зарубіжних і українських учених, присвячені колективній пам'яті, культурній пам'яті, місцям пам'яті, медіатизації та комеморативним практикам. Залучення

різних наукових підходів дало підстави авторці трактувати історичну пам'ять як складний соціокультурний феномен, формування якого відбувається внаслідок взаємодії інституційних, комунікаційних і суспільних чинників.

Важливим результатом першого розділу вважаємо обґрунтування ролі медіа в сучасних процесах формування пам'яті. Дисертантка переконливо доводить, що в цифровому середовищі медіатизація охоплює не лише поширення історичної інформації, а й трансформацію способів її сприймання, інтерпретації та включення в суспільний досвід.

Розділ 2 «*Структурно-функціональний вимір комеморативних практик у соціальнокомунікаційній парадигмі*» є важливою складовою дослідження, оскільки тут теоретичні положення першого розділу отримують подальше осмислення через інституційний та емпіричний виміри. Авторка трактує комеморативні практики як дієвий механізм медіатизації – від відбору й інтерпретації історичного досвіду до його актуалізації в сучасному інформаційному просторі. Показовим вважаємо звернення до моделі PESO, за допомогою якої охарактеризовано різні канали й форми циркуляції комеморативного контенту.

Варто відзначити систематизацію інституційно-правових засад державної політики пам'яті в Україні, а також аналіз цифрових форм репрезентації національних місць пам'яті. Важливо, що здобувачка не обмежується характеристикою окремих інституцій чи медіа, а показує їхню взаємодію з громадськими ініціативами та цифровими платформами, через яку й формуються сучасні уявлення суспільства про минуле.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує підрозділ 2.3, де викладено результати онлайн-опитування 403 респондентів, спрямованого на з'ясування джерел отримання історичної інформації, особливостей взаємодії з комеморативним контентом, ставлення до цифрових практик пам'яті та ризиків викривлення історичної інформації.

У Розділі 3 «*Форми та напрями медіатизації історичної пам'яті в медіа*» розглядаються практичні форми медіарепрезентації пам'яті. Центральним дослідницьким кейсом стала Платформа пам'яті «Меморіал», діяльність якої розглянуто в контексті формування нової культури пам'яті в Україні.

Заслуговує на схвальну оцінку аналіз персоналізованого представлення людських історій. Авторка простежує, як цифрові платформи перетворюють інформацію про втрати на особистісно орієнтовані розповіді, у яких людина постає не лише через обставини загибелі, а й через власне життя, мрії, здобутки та цінності. У цьому контексті дослідження «Меморіалу» дає можливість простежити взаємодію цифрового архіву, журналістського контенту, громадської участі та соціальних мереж.

У підрозділі, присвяченому локальній медіатизації пам'яті, авторка звертається до регіональних і громадських ініціатив. Це демонструє роль локальних медіа та цифрових спільнот у збереженні територіальної ідентичності, документуванні досвіду війни й інтеграції локальних історій у ширший суспільний контекст. Розділ насичений конкретними кейсами, кількісними

показниками, назвами публікацій, рубрик, відео, форматів і платформ, що робить аналіз предметним і переконливим.

Загалом зміст дисертації засвідчує послідовне виконання поставлених завдань. Висновки роботи відображають основні результати дослідження, узгоджуються з його метою та містять узагальнення теоретичного й емпіричного матеріалу.

Оцінка новизни результатів наукового дослідження. Наукова новизна дисертації полягає насамперед у спробі системного осмислення медіатизації історичної пам'яті в умовах російсько-української війни та в напрацюванні авторського підходу до аналізу цього процесу.

Серед найважливіших результатів вважаємо за доцільне виокремити:

1) концептуалізацію медіатизації історичної пам'яті як складного соціальнокомунікаційного процесу, що відбувається під впливом різних агентів, каналів і практик поширення історичної інформації;

2) авторську трикомпонентну модель медіатизації історичної пам'яті, у якій поєднано когнітивний, комунікаційний і соціокультурний виміри, а також вертикальні й горизонтальні напрями циркуляції історичної інформації. Такий підхід дає змогу пов'язати діяльність державних і громадських інституцій, медіа, цифрових платформ, локальних та регіональних агентів пам'яті, приватних ініціатив із процесами формування колективної пам'яті;

3) систематизацію комунікаційних засобів, інструментів і підходів до вшанування та репрезентації минулого, що забезпечують медіатизацію історичної пам'яті в українському соціальнокомунікаційному просторі;

4) переосмислення механізмів ефективної медіатизації історичних інформаційних потоків через призму комунікаційної моделі PESO (paid, earned, shared, owned), що демонструє міждисциплінарний зв'язок соціальних комунікацій із сучасними стратегічними медіатехнологіями;

5) подальший розвиток теоретичних положень про медіатизовану історичну пам'ять як чинник формування колективної пам'яті, осмислення сучасних комеморативних практик як складової нової культури пам'яті в Україні та уточнення характеру соціальнокомунікаційних процесів вшанування, переосмислення й забуття в умовах російсько-української війни.

Тобто, наукова новизна роботи має комплексний характер і полягає не лише в узагальненні наявних підходів, а й у спробі адаптувати їх до аналізу сучасних українських медіапрактик пам'яті.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження мають практичне значення для осмислення й розвитку нової культури пам'яті в Україні, можуть використовуватися в освітньому процесі в межах memory studies

та суспільствознавчих дисциплін, а також у медіапрактиці під час створення історичних медіапроєктів.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення, теоретичні висновки та прикладні рекомендації дисертації відображено в 13 працях, зокрема у 4 статтях у наукових фахових виданнях України (з них 1 – у співавторстві) та в 9 матеріалах наукових конференцій протягом 2022-2025 рр. (Запоріжжя, Ірпінь, Львів, Одеса, Харків).

Дотримання вимог академічної доброчесності. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі запозичення з джерел супроводжуються коректними посиланнями, ідеї й напрацювання інших дослідників належно атрибутовано, а внесок і власні результати здобувачки чітко позначено.

Аналіз дискусійних положень та основні зауваження. Позитивно оцінюючи актуальність, наукову новизну, методологічну обґрунтованість і практичне значення дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити кілька зауважень і побажань, які мають дискусійний характер.

1. Авторка працює з досить широким колом понять: «соціальна пам’ять», «колективна пам’ять», «історична пам’ять», «культурна пам’ять», «національна пам’ять». Це свідчить про ґрунтовне опрацювання теоретичного матеріалу, але саме тому хотілося б більшої понятєвої визначеності. Не завжди очевидно, як вибудовується ієрархія цих понять. Певного уточнення потребує співвідношення понять «історична пам’ять» та «колективна історична пам’ять». Дисертантка послідовно використовує обидва поняття, однак для максимальної концептуальної чіткості бажано було б виразніше зафіксувати їхню функціональну відмінність у межах саме цього дослідження.
2. Широта опрацьованих наукових підходів і концепцій зарубіжних і українських авторів є сильною стороною роботи, проте в окремих фрагментах переказ позицій окремих дослідників переважає над їх зіставленням і критичним синтезом. Вважаємо, що дисертація виграла б, якби здобувачка виразніше декларувала власну дослідницьку позицію: які теоретичні положення вона приймає, які уточнює, а з якими вступає в дискусію.
3. Авторка слушно вказує на вплив алгоритмів і технологій штучного інтелекту на процеси медіатизації історичної пам’яті в умовах цифрового зсуву (зокрема на с. 47, с. 53-56), але ці механізми залишаються радше позначеними як проблема, ніж концептуально включеними до власної моделі дослідження.
4. Окремі висновки дисертації видаються дещо ширшими за емпіричні результати, на яких вони ґрунтуються. Зокрема, показники медійного охоплення та результати онлайн-опитування не в усіх випадках дають достатні підстави для висновків про трансформацію колективної пам’яті, подолання травматичного досвіду чи формування стійких громадянських установок. Добре було б у роботі послідовніше розмежувати безпосередньо встановлені факти, їхню авторську інтерпретацію та ширші теоретичні припущення.

Проте висловлені зауваження й рекомендації не мають принципового характеру, не нівелюють наукової новизни й практичного значення одержаних результатів та не ставлять під сумнів загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Вони радше окреслюють перспективи подальшої наукової діяльності в обраному напрямі.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертація «Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни» за спеціальністю 061 «Журналістика» (галузь знань 06 – «Журналістика») характеризується актуальністю, високим рівнем академічної зрілості, концептуальної чіткості, науковою новизною. Вона є завершеним самостійним дослідженням, виконаним на належному науковому рівні, містить нові науково обґрунтовані результати, вмотивовані висновки та має практичне значення.

Усе це дає підстави зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам спеціальності 061 «Журналістика», наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 №341, а її авторка Сарапій Маряна Миколаївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 «Журналістика».

Офіційний опонент –
доктор наук з соціальних комунікацій,
професор, декан факультету соціально-гуманітарних
технологій, спорту та реабілітації,
професор кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури
Державного податкового університету **Наталія ЗИКУН**

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ * ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ * Ідентифікаційний код 44550914

Державний податковий університет
Підпис Наталії Зикун засвідчую:
Учений секретар
«19» 09 2026 р.